

Joachim József – III. rész

HANNOVER (1853–1868)

Hannover zenei életének aranykora 1851-ben, V. György király trónralépésével kezdődik. A vak uralkodó számára nagy örömet jelent a zenehallgatás, lelkes támogatója a muzsikának. Nevének feltüntetése nélkül rövid értekezéseket ad közre a zenéről, érdeklődése a magán-szervezésű hangversenyekre is kiterjed.

Heinrich Ehrlich (1822 - 1899), bécsi születésű udvari zongoristának (1844-ben Kolozsvárott, 1845-ben Pesten is fellépett, „Magyar fantáziák“ c. művét 1846-ban adta át Lisztnek, és 1893-ban, "Dreissig Jahre Künstlerleben" c. emlékiratában Liszt 2. magyar rapszodiájának dallamát saját szerzeményeként említi; szerzeményei között szerepel a „Konzertstück in ungarischer Weise“ c. kompozíció is) nagy szerepe van abban, hogy a fiatal Joachim kapcsolatba kerül a hannoveri udvarral. Bemutatja ugyanis Bernstorff-Gartow grófnőnek, aki nagy zenekedvelő, és közbenjárásának köszönhetően Joachim hamarosan az egyik legkedveltebb személy lesz a királyi palotában.

Joachim hannoveri kinevezésével a következő feladatkörök járnak együtt: koncertmesterként közreműködni a fontosabb operaelőadásokon, szólistaként fellépni a zenekar hangversenyein, illetve a próbák során az egységes zenekari hangzás megteremtése, valamint az udvari zenekari estek vezénylése. Új állásának nagy előnye, hogy az öt nyári hónap során szabadon rendelkezhet idejével, turnékon vehet részt Európa különböző országaiban.

Kapcsolatba kerül a hannoveri udvari színház karmesterével, Heinrich Marschner (1795 - 1861) zeneszerzővel, akinek operái mintegy hidat képeznek - főleg a drámaiság szempontjából - Weber és a fiatal Wagner művészeté között.

Marschner élete is bővelkedik magyar kapcsolatokban. 1815-ben ismerkedik meg gróf Amade Tádéval, a pozsonyi lovasezred kapitányával, aki már fiatalon kitűnik zongorajátékával, de különösen improvizáló készségével. Amade veszi pártfogásába (mint ahogy később Lisztet is), és Bécsbe viszi. Ajánlatára

1817-ben gróf Zichy N. János családjánál lesz zenetanító.

Többször megfordul Nagylángon, a Zichy család Fejér megyei birtokán. A gróf felkérésére itt komponálja azt a magyaros nyitányt, amit 1818. okt. 11-én mutatnak be Székesfehérváron, a Balogtársulat színházavató előadásán. 1817-ben Pozsonyban feleségül veszi Cerva Emiliát (egyik tanújuk Klein Henrik), aki fél év múlva meghal, és 1820-ban Pozsonyban újra megnősül: felesége Jägi Franciska.

Mivel Marschner inkább saját műveinek előadásával törődik, bizony előfordul, hogy Joachimnak kell kijavítani a Beethoven szimfóniák és Gluck-művek zenekari szólamaiban található hanghibákat, amiket az ünnepektől Marschner kapellmeister korábban nem vett észre...

Bár Joachim tevékenységét elismerés övezi Hannoverben, mégis magányos. Hiányoznak neki weimari barátai, különösen Liszt társasága.

Megírja a Hamlet-nyitányt és elküldi mesterének. 1853. márc. 21-i, Lisztnek írott levelében megvallja, hogy magányossága közepette fordult a Hamlet-témához, ami egyébként már Weimarban is foglalkoztatta. Elégedetlen az eredménnyel, ezért újra meg újra átírja a művet, de végül Liszt bátorítására elkészül vele.

Joachim nemcsak Hannoverben lép fel. Jelentős esemény számára az 1853. május 15.-17. között, Düsseldorfban megrendezésre kerülő Niederreineische Musik Fest, ahol elmélyül barátságba Schumannnal.

A fesztiválon aratott sikerének köszönhetően Joachim Németország leghíresebb művésze lesz. Schumann 1853. június 8-án levelet ír neki, amelyben nem titkolja meglepetését a neki elküldött Hamlet-nyitánnyal kapcsolatban. A mű már az első hangoktól kezdve felkelti Schumann érdeklődését. Nagyon szeretné, ha az első adandó alkalommal elő lehetne adni a nyitányt.

Schumann levele végén megköszöni a düsseldorfi koncert alkalmával neki ajánlékozott Beethoven hegedűverseny-partitúrát, megemlítve, hogy az mindig Joachim nagyszerű előadására fogja emlékeztetni.

Brahmsszal 1853 tavaszán ismerkedik meg Joachim. Az előzményekről annyit, hogy az 1848-49-es szabadságharc bukását követően Reményi Ede emigrálni kényszerül. Magyar honvédtisztek társaságában, Hamburgban vár behajózásra, Amerikába készülnek. Valószínűleg ekkor találkozik először a fiatal Brahmsszal, akivel később Németországban koncertezik, és így jutnak el 1853 tavaszán Hannoverbe. (Reményi 1849-es amerikai utazásáról nincsen biztos adatunk. Kétségeink vannak afelől, hogy ekkor Amerikában is jár, ugyanis 1849. nov. 10-én és 19-én még Hamburgban lép fel, és 1850. január 16-án, a Hölgyfutár (56.l.) már párizsi hangversenyéről tesz említést)

Reményi és Brahms 1853. május 12-én ad búcsúkoncertet Celle-ben, innen utaznak tovább Hannoverbe. Május 2-i, első koncertjükhöz érdekes eset kapcsolódik.

A Duncers Hotelben, a hangverseny színhelyén lévő zongora fél hanggal mélyebb a szokásosnál. Brahms erre azt tanácsolja Joachimnak, hangolja a hegedű a-húrját a zongora bé-hangjához, és így, cisz-mollba transzponálva játssza el Joachimmal Beethoven Op. 30. Nr. 2. (c-moll) szonátáját. (Az eset kapcsán Andreas Moser megkérdezte Joachimtól, mennyire tekinthető hitelesnek az említett történet. „Hm, ilyen tréfákat velem elég gyakran megengedett magának Brahms“-hangzott a tömör válasz. Lásd: Moser: J. Joachim, Berlin, 1908. I. köt. 164. l.)

Reményi még a bécsi konzervatóriumból ismeri Joachim nevét (Joachim 1839-43, Reményi 1843-46 között tanul Bécsben, Böhm Józsefnél), akinek Hannoverben bemutatja a fiatal Brahmst.

Joachimra felvillanyozólag hat a hamburgi zongoristával folytatott beszélgetés, de főleg az, amikor Brahms játszik neki C-dúr (Op. 1.) szonátájából (amit ezt követően Brahms Joachimnak ajánl), előadja neki a Scherzo-t (Op. 4.) és még más kompozícióit. Joachim ámulattal hallgatja a teljesen ismeretlen fiatalember játékát. Amikor Brahms tovább utazik Hannoverből, Joachim így búcsúzik tőle: *"Régóta ismerem Reményit, és most, amikor úgy*

hiszem megismertem önt, nem tudom elképzelni, hogy képes lesz sokáig elvisselni a társaságát; valamilyen okra hivatkozva hagyja ott, szívből örülnék ha viszontláthatnám önt Göttingenben, ahol a nyarat eltölteni javaslom. Nagyfokú rokonszenvet táplálok ön iránt."

A két vándormuzsikus Joachim közbenjárására játszik az udvarnál is.

Joachim szeretné továbbfejleszteni Lipcsében megalapozott általános műveltségét, és az elkövetkezendő néhány évben a nyarat Göttingenben tölti, ahol történelmi és filozófiai előadásokat hallgat az egyetemen.

Közben Weimarban Brahms valóban megvált Reményitől és Göttingenbe utazik, hogy a nyarat Joachimmal töltsse, majd Joachim ajánló levelével Düsseldorfba megy, Schumannhoz. 1953 szeptemberében adja át a levelet Schumannnak, amire hamarosan meg is érkezik a tömör válasz Joachimhoz: „Das ist der, der kommen musste! R. Schumann.“ (ő az, akinek el kellett jönnie!)

Joachimot — valószínűleg Liszt javaslatára — meghívják az 1853. október 3. és 5. között, Karlsruheban megrendezésre kerülő zenei fesztiválra. Joachim szeptember 9-i, Lisztnek írott levelében érdeklődik, hogy ő mikor utazik, mert szívesen csatlakozna hozzá.

Bülow október 12-én kelt, édesanyjának küldött levele arról számol be, hogy Liszt társaságához csatlakozva, néhány fiatal muzsikust, köztük Bülow és Joachim Baselba utaztak, hogy Wagnerrel találkozzanak, majd két kellemesen eltöltött nap után Strasburgba mentek.

A karlsruhei fesztiválon Joachim saját hegedűversenyét és Bach Chaconne-ját adja elő. Liszt igaz barátsággal viseltetik iránta, és ettől kezdve tegező viszonyban vannak. Strasburgban Wagner felolvassa a weimari baráti körnek a „Nibelung gyűrűje“ szövegét. Joachimra olyan hatással van a vers nagyszerűsége, hogy koncertmesternek ajánlkozik a hatalmas mű első előadására. Wagnert is elbűvöli Joachim kellemes egyénisége. (Végül Joachim mégsem működik közre koncertmesterként a Nibelung gyűrűje bemutatásakor. Wagnerrel 30 év múlva találkozik legközelebb, Berlinben.)

Hannoverbe visszatérve Berlioz felkéri, működjön közre egy Brunswickban tartandó hangversenyen. Erről így ír Berlioz Lisztnek, 1853. október 26-án:

"A kitűnő Joachim eljött, hogy két darabbal működjön közre az itteni koncerten. Nagy sikere volt; csak gratulálni tudok magamnak, hogy kieszközöltem ezt a szerencsét Brunswick zenekedvelői számára, akik még nem hallották játékát."

Brunswickból egyenesen Düsseldorfba utazik, ahol október 27-én lép fel, Schumann meghívására. Előzőleg, szeptember 14-én Schumann írja neki, hogy a düsseldorfi koncerten szeretnék előadni a Hamlet-nyitányt, majd így folytatja levelét:

"...Mennyire szerettük volna, hogy velünk töltsse a tegnapi napot. Ünnepi nap volt - a feleségem születésnapja. Ajándékként megleptem őt egy nagy zongorával és néhány kompozícióval is. Beigazolódott, amit ön gondolt: komponáltam egy Faust-nyitányt. Írtam egy Koncertstück-öt is zongorára és zenekarra, és egy fantáziát hegedűre és zenekarra, az utóbbi komponálása közben sokat gondoltam önre. Itt küldöm, mellékelve; ez az első ilyen jellegű próbálkozásom. Kérem, tudassa velem, ha valami megvalósíthatatlan benne, és kérem, hogy jelölje be a vonást az arpeggióknál, és mindazt, ami a kéziratban szükséges, majd pedig küldje vissza a partitúrát néhány napra. A kadencia csak ideiglenes, túlságosan rövidnek tűnik, és azt hiszem, írok helyette egy hosszabbat..."

Október 13-án Schumann elküldi Joachimnak hegedűversenye kéziratát, azzal a kívánsággal, hogy adja elő Düsseldorfban megrendezésre kerülő első koncertjükön. Schumann d-moll hegedűversenyét áttanulmányozva Joachim szomorúan tapasztalja, hogy a mű helyenként már Schumann szellemi leépülésének jeleit mutatja, és sohasem tűzi másorra. (A kottának Joachim halálát követően egy időre nyoma vész, majd 1933-ban Arányi Adila és Jelly kezdenek nyomozni a versenymű után. Sikerül is rábukkanni a Berliini Állami Levéltárban, majd hosszas bonyodalmak után Arányi Jelly 1938. február 16-án adja elő Londonban, a Queen's Hallban, saját átdolgozásában, a BBC Symphony Orchestra kíséretével, Sir Adrian Boult vezényletével. Valamivel ezt megelőzően, Németországban is elhangzik a koncert Kulenkampf előadásában, majd később az USA-ban is, Menuhin tolmácsolásában. Lásd részletesebben: Zenekar, 2000. szeptember, 31.-32. l.)

1853-54 telét Brahms Joachimmal tölti Hannoverben, és néhány hétre ide jön Bülow is.

Bülow decemberben, édesanyjának küldött levelében arról ír, hogy „... Joachim halálra unja magát itt, nem ismer senkit és szeretne megszökni innen; elmondhatatlanul unalmas itt, de így több ideje jut a saját dolgaira, ennek ez az egyetlen előnye. Inkább lennék Berlinben vagy Drezdában..."

1854. január 1-jén Bülow ezt írja Raffnak: „Joachim H. Grimm Demetriusáról komponált nyitányán dolgozik — igazán zseniális mű (ennek leírására is szükséges lenne kigondolni egy jobb kifejezést); hogy ne zavarjam túl sokat, elmentem kirándulni.“

Január 9-én Joachim tudatja Liszttel, hogy 13-án felkeresi Weimarban, és

Joachim (G. F. Watts festménye)

örömmel működik közre az udvari zeneestélyen. Említi még, hogy 12-én Lipcsében, a Gewandhausban adja elő Schumann Fantásie c. művét, valamint saját versenyművét.

Schumann és felesége Düsseldorfból átjön Hannoverbe, a „Paradis und Peri“ előadására, és egy koncertre, így január 20. és 28. között néhány igen kellemes napot tölthetnek együtt Joachimmal és Brahmszal. Még sohasem látták Schumannt ilyen jókedvűnek, így senki sem sejtje a közeledő, tragikus eseményeket. Schumann fokozódó kedélybetegsége következtében 1854. február 27-én

öngyilkossági kísérletet tesz: a Rajnába ugrik. Joachim döbbsen olvassa a híradást a Kölnische Zeitung-ban, hiszen Mendelssohn halála óta Schumannhoz vonzódik a legjobban.

Brahms, majd Joachim is Düsseldorfba utazik, de Joachimnak egy korábban, Berlioznak tett ígérete miatt néhány nap múlva vissza kell térnie Hannoverbe.

Joachim bejegyzése Rózsavölgyi Gyula (Rózsavölgyi Márk fia, a Rózsavölgyi és Társa zeneműkereskedés alapítója) emlékkönyvében, Pest, 1854. szeptember 30-án

1854 nyarán Wagner a sitteni zenei fesztiválra hívja meg Joachimot, de ő a télen átélt izgalmak miatt inkább a pihenést választja. Hazautazik Pestre, rokoni látogatásra, de fellépést itt sem vállal. A Hölgyfutár 1854. okt. 11-i száma tréfásan fel is rója neki, hogy „... jött, ment, látott, és sehol sem hallatá magát.” (Ittartózkodásával kapcsolatos, rövidebb híradások a lap szept. 21-i, 25-i és 30-i számaiban olvashatók. Néhány évvel korábban, a szabadságharcot követően járt utoljára Pesten, amikor fellépett ugyan egy koncerten, de önálló hangversenye nem volt.)

1854 november 16-án, Hannoverből, Lisztnek írott levelében magyarországi látogatásáról is beszámol:

„... Mondjak valamit magamról is? Voltam odahaza; muzikálisabbnak tűnnek, mint az itteniek, Hannoverben... A Duna Pestnél nagyon szép, a cigányok oly lelkesedéssel játszanak, mint mindig; szívbe markoló ez a hang - te ismered. Több lélek és ritmus van a vonózásukban, mint valamennyi észak-német zenekarnak együttvéve, beleértve Hannover is. Őt hete vagyok újra itthon...”

(A fentiekkel teljesen egybecseng a Hölgyfutár szept. 25-i tudósítása: „Pati-

kárus Ferkó hosszabb betegségéből felgyógyulván ismét hallatja hatalmas palotás nótáit. Tegnapelőtt este a Komlóban ragadta el a szépszámú közönséget...” — írja a lap, megjegyezve, hogy Joachim is jelen volt, tapsolt, éljenzett majd kezét szorított vele.)

Közben Schumannt Bonn közelében, Endenichben kezelik, felesége és barátai

remények és félelmek közepette várják az események alakulását. Clara Schumann — akinek közben a hetedik gyermeke is megszületik — barátai rábeszélésére koncertsorozatra vállalkozik, hogy a család anyagi helyzete ne kerüljön veszélybe. Az elkövetkezendő két év téli hónapjaiban számtalan hangversenyt ad Joachimmal együtt. Egyik, a berlini Sing-Akademie-n, 1855. nov. 4-én tartott hangversenyükről Hans von Bülow elragadtatva írja a Berliner Feuerspritze-ben: „...Nem Joachim játszott tegnap Beethoven és Bachot, hanem maga Beethoven!...”

Schumann állapota időnként javulni látszik, és 1855. márc. 10-én többek között ezt írja Joachimnak, Endenichből:

„... Ismét szándékomban áll kísérletet írni a Paganini caprice-okhoz, nem olyan bonyolult formában, mint az a-moll variációk esetében, hanem egyszerűbb módon, és ezügyben már írtam egy bizonyos, rendkívül szeretett hölgynek, aki gondjaiba veszi majd őket. Félek, aggódni fog, nehogy túlerőltessem magam. Már több készülődésben van közülük; nem tudok egy negyedórát megenni munka nélkül, és az én Clarám mindig azt írja, hogy képes vagyok felfrissíteni az elmémet...”

De a remények nem válnak valóra, és Schumann 1856. július 29-én örökre lehunyja szemét. Brahms és Joachim együtt kísérik koporsóját végső nyughelyére.

Joachim még 1856. január végén ismerkedik mg Hannoverben Anton Rubinsteinnel, a kiváló zongoraművésszel. Rubinstein így ír erről február 2-án, Lisztnek:

„Megismerkedtem Hannoverben Brahmszal és Grimmel, és Joachimmal is, akivel eddig még nem találkoztam. Hármuk közül ő az, aki a legjobban érdekelt engem; olyan benyomást kelt bennem, mintha papnövendék lenne egy kolostorban, aki tudja, választhat a kolostor és a világ között, de még nem választott.”

György, hannoveri király csodálattal adózik Joachim művészetének, és igen bensőséges kapcsolat alakul ki közöttük. A király megbecsülését mutatja, hogy amikor Joachim lemond az operai koncertmesterségről, „Konzertdirektor”-nak nevezi ki, mely posztot kifejezetten Joachim számára hozzák létre.

Joachim vonósnégyest alapít, melynek tagjai az Eyertt testvérek, Theodor és Karl, valamint a csellista August Lindner. Rendszeresen adnak kvartett-estélyeket Hannoverben.

Brahms is gyakran megfordul a városban. A meghitt, baráti kapcsolat kettőjük között termékenyítőleg hat művészetükre is, és Joachim több Brahms-kompozíciónak lesz „keresztapja” nemcsak Hannoverben, de később Berlinben is. (Andreas Mosernak alkalmá volt áttanulmányozni a Joachim birtokában lévő, 1858-ban készült, zongorára és zenekarra írott d-moll koncert kéziratát, és több, Joachim kezétől származó korrekciót fedezett fel a partitúrában. Az f-moll zongorás kvintett — ami eredetileg vonóskvintettnek készült, két csellóval — szintén Joachim hatására nyerte el végső formáját.)

Joachim az első, aki felismeri Brahms zenei nagyságát és szilárdan hisz benne, hogy művészete meghódítja majd a zenei világot.

Brahms és Joachim más elveket vall a zenéről, mint Liszt weimari köre, az „új német iskola”. Brahmsék ezzel kapcsolatos állásfoglalásukat írásban is a nyilvánosság elé tárják a berlini Echo c. lapban (aláírói: Brahms, J. Otto Grimm, Joachim, Bernhard Scholz, akik 1860. márc. 3-án, Brahms D-dúr szerenájának előadása alkalmával gyűlnek össze Hannoverben), amit Wagner „dühödt lázítás”-

ként minősít "a nemes lelkű és gyanútlan Liszt Ferenc ellen" Das Judentum in der Musik c. írásában, ami a Neue Zeitschrift für Musik-ban jelenik meg.

Ehelyütt említjük, hogy a korábban Lipcsében, magiszter Heringtől, a keresztény vallásról tanultak mély benyomást gyakorolnak az ifjú Joachimra. Mivel lélekben már jó ideje ennek a tanításnak követője, egy napon azzal a kéréssel fordul György királyhoz, hogy szeretne megkeresztelkedni. A király - akinek előzőleg fogalma sem volt Joachim származásáról - örömmel támogatja kívánságát. A szülők iránti tapintatból - akik húek maradnak őseik hitéhez - az eseményre a nyilvánosság kizárásával, Hannoverben, az Ägidienkirche-ben, a király és a királyné jelenlétében, 1854. május 3-án, 1/2 1-kor kerül sor, az evangélikus vallás szertartása szerint (részletesebben lásd Moser német nyelvű Joachim-könyvét: II. köt. 70-72. l.).

Megjegyezzük, hogy Joachim esete nem egyedülálló híres hegedűművészeink között. A szintén zsidó származású, német anyanyelvű, de Magyaróváron, a piaristáknál, magyar iskolában is tanuló Flesch Károly 1901-ben szintén az evangélikus vallásra tér át (lásd Csiszár Péter Flesch-tanulmányát, Műhely, Győr, 1978/1. 54. l.), Reményi (eredetileg Hoffmann) Ede neve mellett pedig az áll az egri ciszterciák gimnáziumának 1838-39-re vonatkozó anyakönyvi bejegyzései között, hogy római katolikus vallású.

Joachim szorgalmasan dolgozik szerzőként is. A Hamletet újabb nyitányok, a Demetrius, a IV. Henrik, majd egy Gozzi vígjátékhoz, és a Kleist költő emlékére írottak követik. (A „Hamlet“ és a „Kleist“ még Joachim életében megjelenik, a többi kéziratban marad.)

Zenekari művei nem aratnak kimagasló sikert, viszont annál jelentősebb a Hannoverben komponált Konzert in ungarischer Weise (Op. 11) c. műve, amit magyar hegedűversenyként szoktunk emlegetni, s amely egyike a legnehezebbeknek, amit valaha hegedűre írtak. Bár a darab témáit Joachim szerezte, a mű hamisítatlan magyaros hangulatot áraszt. Ha nem lenne annyira nehéz, bizonyára nagyon népszerű lenne a hegedűsök körében. (1857 nyarán kezdi írni, és 1860. márc. 24-én mutatja be a versenyművet Hannoverben.)

Az Op. 5-ös, hegedűre és zongorára írott kompozíció 3 darabot tartalmaz: Lindenrauschen, Abendglocken, Ballade).

Az Op. 9-es, Hebräische Melodien is hegedűre és zongorára íródott, míg a Variation über ein eigenes Thema (Op. 10) című, magyar témára írott mű Joachim brácsa iránti vonzalmáról tanúskodik.

Az Op. 12-es Nocturne szintén hegedűre és zongorára készült. Ugyancsak Hannoverben írja harmadik, G-dúr hegedűversenyét, amit az 1860-as években többször is előad (a műnek van zongorakíséretes és zenekari változata is), majd félreteszi, és húsz esztendővel később - főként Bülow ösztönzésére - újra előveszi, több változtatást eszközölve benne, majd megjelenteti. A művet kedves barátja, Herman Grimm elhunyt felesége, Gisela von Arnim emlékének ajánlja.

A G-dúr versenymű 1. tételle Achim von Arnim költő „Isabella von Ägypten, Kaiser Karls des Fünften erste Jugendliebe“ c. költeménye nyomán, Beans Beor (Bettina Brentano költőnő, Gisela édesanyja) által írt dal témájára készül. A tételnek szimfonikus karaktere van, fontos szerepet kap benne a zenekar.

A 2. tétel gyászinduló jellegű, egy elvesztett barátot sirató hangulattal, majd nyugalmat és békét árasztó középhésszel. (Moser szerint ez az Asz-dúr rész egyike a legszebbeknek, amit valaha hegedűre írtak.)

A 3. tételben az előadónak alkalma van megmutatni technikai ügyességét és merészségét.

Mezzoszopránra és zenekarra írja Szene der Marfa aus Schiller's Demetrius (op. 14) c. művét (1878). Joachim igen sok turnén vesz részt a hannoveri időszakban, és 1858-ban, 1859-ben és 1862-ben olyan sikereket arat Londonban, hogy később nem múlik el év, hogy ne lépne fel az angol közönség előtt.

Különösen jelentősek a fellépések sorában a kamara-hangversenyek, olyan közreműködőkkel, mint Louis Ries, Ludwig Strauss és Alfredo Piatti. Joachim többet tesz ebben az időben Brahms műveinek angliai megismertetése érdekében, mint az összes, itt fellépő művész együttléve.

A Zenészei Lapok (1861. febr. 13.) arról tudósít, hogy „Joachim február 9-én

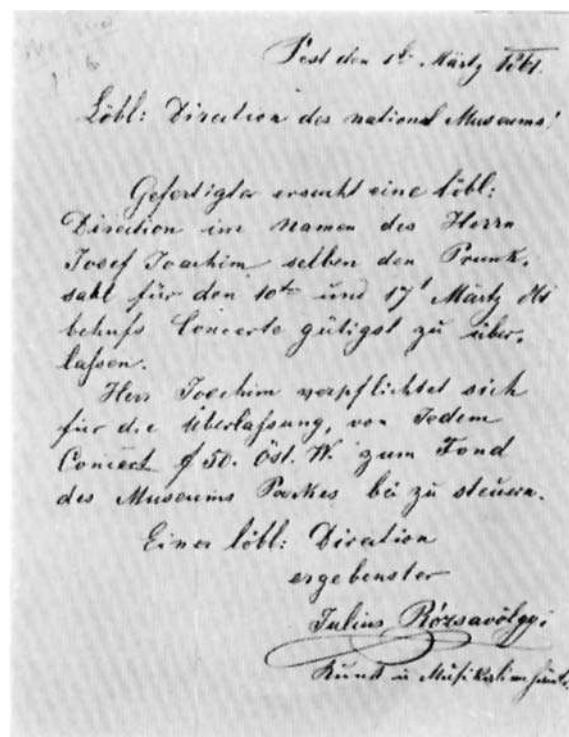
adá első hangversenyét Bécsben“, és a febr. 27-i szám már a második bécsi hangversenyéről ad hírt. Gyermekkorra óta most játszik először Bécsben.

A 66 esztendő Böhme József a koncert után büszkén mormolja maga elé: „És ő az én tanítványom volt!“

Beethoven hegedűversenyét, Spohr Adagio-ját, Tartini Ördögtrilla szonátáját, a magyar hegedűversenyt, néhány szóló-hegedűre írt Bach-tételt, és Schumann Fantáziáját (Op. 121.) zenekarral (amit a szerző neki ajánlott) és Beethoven F-dúr románcát játssza a bécsi közönségnek.

Eduard Hanslich hosszú beszámolót ír a nagyszerű hangversenyéről (lásd Moser könyvét). „Nem emlékszünk rá, hogy korábban valaha is hallottuk volna nyilvános előadásban Beethoven F-dúr románcát (Op. 50).“ — írja Hanslick, kiemelve Joachim játékának nagyszerűségét, nemességét, mesterkéletlen őszinteségét.

Budapesten 1861. márc. 10-én lép fel először, a Nemzeti Múzeum dísztermében, Deutsch Vilmos zongorakíséretével. Műsora: Tartini: Ördögtrilla szonáta, Bach: Chaconne, Joachim: magyar hege-

Rózsavölgyi Gyula 1861 március 1-én kelt levele a Nemzeti Múzeum igazgatójához, amelyben a díszterem átengedését kéri Joachim két hangversenyéhez.

dűverseny (Allegro maestoso, Romanza, Finale a la Zingara). Ezt követően, márc. 13-án Ábrányi Kornél hosszú cikket közöl a Zenészei Lapokban.

Második (utolsó) hangversenyét március 14-én adja a Nemzeti Múzeum dísztermében, „a helybeli zenede javára“. Műsor: Beethoven hegedűverseny, Mendelssohn hegedűverseny, Bach: E-dúr partita (Preludium, Menüett, Gavott), Joachim: magyar hegedűverseny (Románc-tétel), Tartini: Örögtrilla szonáta.

A beszámoló megemlíti, hogy végül „a Rákóczy indulót is magány hegedűre szíves volt hozzáadni.“

A Zenészet Lapok arról is tudósít, hogy március 10-én az Európa szálloda éttermében Joachim együtt volt Patikárus Ferkóval, a híres cigányprímással, valamint Erkellel, Volkmannel, Mosonyival, Reményivel, Dopplerrel, Huberrel, Ridley-Kohne-nal, Szuk Lipóttal és másokkal, míg a lap márc. 21-i száma azt írja, hogy „március 14-én a fővárosi lelkes ifjúság rendezett tiszteletére a »Licinius« helyiségében... lelket emelő estélyt.“

Február 13-án Joachim a szülei aranylakodalma alkalmával rendezett családi ünnepségen vesz részt Pesten.

1859-ben Marschner hannoveri zeneigazgató nyugalomba vonul, helyét a másodkarmester, Fischer veszi át, és a fiatal Bernhard Scholz kapja meg Fischer korábbi posztját. Joachim hamarosan összebarátkozik Scholzzal, és az ő házában találkozik először Amalie Weiss énekesnővel (a „Weiss“ csak művészneve volt, Schneeweiss-nek hívták). Amália 1839. május 10-én született Marburgban. Apja tanácsos, aki hegedűsként lelkes kvartettjátékos, édesanyja szintén zenekedvelő. Amália gyermekkorá óta énekesnőnek készül.

A Schneeweiss család 1850 és 1853 között részben a Mura menti Bruckban, illetve a nem messze lévő Grazban tartózkodik, így Amáliának van lehetősége zenét tanulni és jó zenét hallgatni. Első szerződését Troppau-ban (Brünntől kb. 100 km északra), a színháznál kapja 14 éves korában, majd a következő idényben Nagyszebenben szerződtetik. Itt kellemetlen helyzetbe kerül, mert a színház igazgatója megszökik a pénztárral. Édesanyjával Bécsbe utazik, ahol a Kärntnertheater-nál alkalmazzák, de nem kap tehetségéhez méltó szerepeket. Mivel a színház nyaranta rendszeresen látogatja egy olasz operatársulat, lehetősége van az olasz énekstílus elsajátítására, ami nagy hasznára válik. Tehetségének híre eljut Hannoverbe, és Scholz karmester Bécsbe utazik, hogy szerződtesse az udvari ope-

rához. Útban Hannover felé, néhány napot Linzben tölt, ahol meglepetten tapasztalja, hogy a Nagyszebenből, 7 évvel korábban „meglépett“ igazgató vezeti a színházat! Kárpótlásként fellépést ajánl fel neki, és Amália hatalmas sikert arat.

Hannoverben először 1862. ápr. 24-én lép a közönség elé és azonnal 3 évre szerződtetik. Öt héttel később Scholz bemutatja Joachimnak, aki Londonból jön át néhány napra, hogy a király születésnapjára rendezett hangversenyt vezényelje.

Amália és Joachim kapcsolata az 1862. dec. 13-i koncertet követően válik szorosabbá, mely alkalommal Amália a Fidelity-ből a nagy áriát énekli, Joachim pedig a Beethoven koncertet játssza Scholz vezényletével.

1863. január 31-én Joachim így ír Hannoverból, barátjának, Grimmnek:

„... Az énekesnő Weiss kisasszony iránti csodálatot illetően ismét teljesen egyezik a véleményünk, kedves Avé. Úgy gondolom, rögtön meg lehet hallani hangjában, milyen tiszta és mély érzésű lány, akin - annak ellenére, hogy 18 éves korában elvesztette apját, és aztán halálos ágyán ápolta édesanyját és nővérét — nem maradt semmilyen káros nyoma a frivol Bécs színházi életének. Ez az igazi, művészet iránt érzett szeretet megint csak az Ég ajándéka, és hiszem, hogy őszinte fáradásai révén ez a nemeslelkű leány a továbbiakban is nagy dolgokat visz majd véghez, ami vigaszul szolgál mind az ő, mind pedig mások számára. Ahogyan lennie kell, nála a szerénység és tettvágy teljes egyetértésben vannak együtt.“

1863. április 14-én, a királyné születésnapján Amália már menyasszonyként lép fel Gluck "Orpheus"-ának előadásában, amit — a királyné kedves közbenjárására — Joachim vezényel. Ez az egyetlen alkalom Joachim életében, amikor nyilvános előadáson operát dirigál!

A házasságkötésre 1863. június 10-én, de. 11 órakor kerül sor Hannoverben, a Schlosskirchében, a királyné jelenlétében.

Joachim kívánságára Amália kénytelen visszavonulni a színpadtól, de oratórium- és dalénekesként egyike a legnagyobbaknak.

Boldog családi életet élnek, a királyi pár szeretetétől övezve. Joachimhoz jönnek a magántanítványok, de tőlük nem fogad el pénzt.

1861 ősztől nála tanul Hannoverben a fiatal magyar hegedűs, Auer Lipót, 1873-tól pedig Berlinben Hubay Jenő.

Szerető gondoskodásának jele az alábbi, J. O. Grimmnek, Münsterbe írott levélrészlet is:

„Kedves Avé,

Az ifjú Auer biztosan felkeres, és így biztosabb, ha rá bízom a neked küldött, mellékelt levelet, mintha poste restante küldeném. Ha lehetőség nyílna rá, hogy bármiben a tehetséges fiatalember segítségére légy, az nagy dolog lenne. Sajnálom, hogy a fiatalember így kénytelen bolyongni a világban, és hogy jó, idős édesapja a legkevésbé sem érti meg, micsoda összevisszasággal jár a koncertező élet...“

Joachimnak, az udvari opera koncertmesterének már kezdettől fogva nem felhőtlen a kapcsolata gróf Platennel, az opera intendánsával (felügyelőjével). Ennek magyarázata az lehetett, hogy az intendáns vagy nem volt tisztában Joachim művészi értékeivel, vagy pedig féltékeny volt rá kivételes pozíciója miatt.

Kapcsolatuk 1864 augusztusában végleg megromlik, amikor Joachim javaslatot tesz, hogy Grün Jakabot, a zenekar tagját (zsidó származású, magyar honfitársát, aki később a bécsi opera koncertmestere, és a konzervatórium tanára lesz) nevezzék ki „Kammermusiker“-ré, amit tudása révén meg is érdemelt volna. Platen különböző akadályokat gördít a kinevezés elé, és végül egészen odáig elmegy, hogy sem a szabályzat, sem pedig a király kívánsága miatt nem lehetséges, hogy zsidó származású személy udvari hivatalnok legyen. Amikor Joachim azzal érvel, hogy ez az ő esetében sem jelentett akadályt, a gróf azzal utasítja el, hogy mivel megkeresztelkedett, nála más a helyzet.

Ezt követően Joachim kénytelen az ügyet erkölcsi megfontolásból mérlegelni, mivel semmi sem sértőbb számára, mint annak feltételezése, hogy anyagi előnyök miatt változtatott vallást.

Végül a király Grünt „Kammervirtuoso“-vá nevezi ki, de ez az állás nem jár nyugdíjjal.

Joachimot ez a megoldás nem elégíti ki, és 1865. február 25-én benyújtja felmondását, mivel nem kíván gróf Platen vezetése alatt dolgozni. (Az ügy komikus oldala, hogy Grün — akinek a bőrére ment a játék — mintha nem érzékelt volna, miről is van szó, és nyugodtan játszott tovább a zenekarban, mint „Kammervirtuoso“!)

Joachim, kihasználva a szabadságából adódó előnyöket, koncertturnékra utazik feleségével.

1866. február 18-án, Londonból írja barátjának Lallemandnak, Hamburgba, hogy március végéig Angliában koncertezik, majd áprilisban és május első felében Franciaországban lesznek fellépései.

Párizsi hangversenyén olyan sikert arat, amit még évek múlva is emlegetnek. Gounod a Beethoven koncert után melegen gratulál neki.

Miközben Joachim a vidéket járja, felesége Párizsban marad és teljesen elbűvöli Berliozt az általa énekelt Gluck-áriákkal, aki emlékirataiban meg is emlékezik erről az élményről.

Joachiméknak két fiúk születik. Az idősebb, Johannes, 1864. szeptember 12-én, keresztapja Brahms lesz, aki keresztelési ajándékként két dalt komponál számára, brácsa kísérettel. A másik, Herman, 1866. január 24-én születik, keresztzülei Herman Grimm és felesége, valamint Bernhard Scholz. Joachim örömét beárnyékolja, hogy ebben az időben hal meg édesapja. (Joachim második fiával, Hermannal kapcsolatban megemlíttjük, hogy majd az I. Világháború idején, a berlini vezérkarnál, a térképészeti osztályt vezeti alezredesi rangban, ahol sok, katonának behívott művészt alkalmaz. Neki köszönhető, hogy a hadviselő nemzetek között Németország művészekből álló katonai állománya az egyetlen, amely alig szenved veszteséget a háború során. Lásd: *The Memoirs of Carl Flesch*, New York, 1958, 299. l. és *A. Moser: Joseph Joachim*, London, 1901, 274. l.)

György király kéri a Hannoverbe visszatérő Joachimot, hogy ismét foglalja el korábbi állását, ugyanis gróf Platen időközben távozott posztjáról.

Joachim 1866. június 14-én ismét elfoglalja posztját Hannoverben. Emlékezetes nap ez: az udvari koncerten Joachim és a híres énekesnő, Jenny Lind is fellépnek, és a király is jelen van. Egyszer csak hírnök érkezik, hogy a porosz csapatok Mindennél átlépték a határt, hogy megdöntsék a független hannoveri királyságot. A király Göttingenbe siet, hogy átvegye hadserege vezetését, de vereséget szenved és száműzetésbe kényszerül.

Az 1866. június 28-i kapitulációt követően a hatóság megkérdezi Joachimot, meg kívánja-e tartani posztját, de ő a királyi család távozása miatt inkább lemond állásáról.

Anglia mellett fő koncertezési területe Dél-Németország lesz. 1867-ben nagy si-

kerrel lép fel Brahmszal Bécsben. (Brahms 1868-ban Bécsbe költözik.) 1867. december 7-én és 10-én Joachim és Brahms a pesti Vigadóban adnak hangversenyt.

A Zenészet Lapok 1867. december 15-i száma közöl hosszú cikket Joachimról, megemlítve, hogy hat évvel korábban volt utoljára Pesten. A hangversenyen elhangzott műsorszámok közül az alábbiakat említi: Paganini: Caprices, Schumann: Esti dal, Bach: Suite szólóhegedűre, ket-tősök Beethoventől és Schuberttől, Tartini: Ördögtrilla szonáta.

Brahms magyar zene iránti érdeklődését mutatja, hogy röviddel a fenti hangversenyek előtt, 1867. április 26-i pesti hangversenyén a Lujza-csárdás dallamára rögtönöz, mely „rögtönzés” lesz alapja a 8. magyar táncnak.

Mivel az első 10 magyar tánc majd csak 1869-ben jelenik meg (a többi pedig 1880-ban), akkor is figyelmet érdemel Brahms pesti zenei élménye, ha tekintetbe vesszük, hogy szorgalmasan gyűjtötte a korabeli magyar kottakiadványokat, és felhasználta őket a „Magyar táncok” c. sorozat elkészítéséhez.

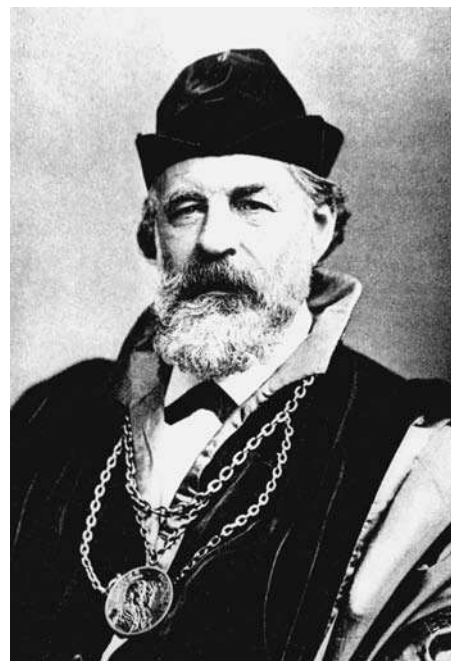
Joachim és Brahms 1867. december 7-i és 10-i pesti fellépéséhez kapcsolódik tehát az esemény, amiről Joseph Macleod: *The Sisters d'Arányi* (London, 1969.) címmel, Joachim unokahúgairól, az Arányi nővérekről írott könyvben olvashatunk (37. l.):

„... A nővéreknek mesélték, hogy 1870 körül, amikor édesapjuk körülbelül 10 éves fiú volt, Joachim és Brahms Budapestre jöttek koncertezni, és mindhárman elmentek a Hungáriába vacsorázni, ami elegáns étterem volt, ahol a főváros legjobb cigányzenekara muzsikált. Joachim és Brahms hallgatta őket, Brahms előtt egy söröskorsó volt az asztalon. Kisvártatva otthagyták a nagy asztalnál lévő társaságot és átültek egy kisebb asztalhoz, közelebb a zenészekhez, hogy jobban hallják őket. Csendben ültek, kezüket a homlokuknak támasztva, csak a hallgatásra összpontosítva. Ezen az estén születtek meg a Brahms-Joachim Magyar táncok — mondja Jelly.” (Megj.: az utóbbi kijelentést annyiban pontosítanánk, hogy ez a hallásélmény jelentős mértékben hozzájárulhatott, hogy a még 1853-ban, Németországban, Reményitől hallott (és talán kapott?) magyar darabok mellett, az időközben megszerzett, további magyar kottakiadványok birtokában Brahms

komolyan nekifogjon az egyelőre 10 táncot tartalmazó sorozat összeállításához, illetve az anyag nyomdai előkészítéséhez. Korábban említettük, hogy Joachim több Brahms-kompozíciónak volt „keresztapja”, lásd a d-moll zongoraverseny (1858) partitúrájának kéziratában látható Joachim-korrekciókat, stb., tehát joggal feltételezhetjük, hogy Brahms legalábbis kikérte magyar hegedűs barátja véleményét, mielőtt a táncok elnyerték végleges formájukat.)

Joachimék 1868 őszén Berlinbe költöznek három gyermekükkel, ugyanis 1868. január 31-én megszületik nagybik lányuk, Mária.

BERLIN (1868-1907)

Joachim József, a berlini „Königliche Akademie der Künste” tanácsnoka

Joachim Berlinbe költözése mérföldkő a város zenei életében. 1869-ben megalapítják a „Königliche Hochschule für Musik”-ot, amelynek igazgatója Joachim lesz.

Eleinte a tanulók létszáma még csak 19, de 3 évvel később már meghaladja a százat, és 1890-ben eléri a 250-et. Az első nyilvános hangversenyt 1873 májusában tartják.

Joachim az év nagy részét Berlinben tölti, csak a három téli hónapban turnézik. Amikor elvállalja az igazgatást, nem a címhez való ragaszkodás vagy az állással járó fizetés befolyásolja döntését, hiszen néhány koncerttel többet keres, mint igazgatóként egy év alatt.

Ami hegedűtanári működését illeti, elmondható, hogy „iskolája“ Böhm József bécsi hegedűiskolájában gyökerezik, ami a régi francia hegedűiskolából táplálkozott és Rode (Böhm tanára) révén egészen Viottiig és Corelliig vezethető vissza.

Tanítványa, Auer Lipót így ír visszaemlékezéseiben Joachimról, a tanárról:

„Joachim nagyon ritkán bocsátkozott technikai részletekbe, és soha nem adott tanácsot tanítványainak arra vonatkozólag, hogyan kell technikai készségre szert tenni, hogyan kell egy adott vonást megoldani, hogyan lehet egy bizonyos passzázst legjobban játszani és annak megoldását egy adott újrend alkalmazásával elősegíteni. Hegedűjét és vonóját egész óra alatt a kezében tartotta, és amikor nem volt megelégedve azzal, ahogy a tanítvány egy gyors menetet vagy egy zenei frázist játszott, a mester felhúzta vonóját, és ő maga játszotta el tényleg

amennyire lehetett, megpróbálták utánozni. A többiek, a kevésbé szerencsések csak álltak, szájukat tátva, értetlenül, figyelmüket csupán a nagy virtuóz játéknak külsőlegesen jegyeire korlátozva - és ennél nem is tudtak tovább lépni. Lévén olyan szerencsés, hogy Joachim tanítványa lehettem, meggyőződhettem arról, hogy a hegedűtanárnak soha nem volna szabad a tanítást csupán szóbeli magyarázatra korlátoznia... A csak szóbeli tanítás, mely csupán kimondott szavakkal magyaráz: néma tanítás...“ (Auer: Violin playing as I teach it - A hegedűjáték, ahogy én tanítom, New York. 1921, 6-7. l. Itt jegyezzük meg, hogy Hubay Jenőnek Joachimról, a tanárról szóló visszaemlékezése Legány D.: A magyar zene krónikája, 1962, Bp., 353-355. l.; Flesch Károly értékelése pedig a „The Memoirs of Carl Flesch“, 1958, New York, 34-36. és 325-326. lapján olvasható.)

szanak, a brácsát Robert Mendelssohn kölcsönzi a kvartettnek.

Joachim fő tevékenysége: tanítás a Hochschulén, kvartett-esték a Sing Akademie-n, évenkénti turnék Angliában.

Röviddel berlini kinevezése után Bécsben lép fel. Az első sorban egy vak férfi különösen lelkesen tapsol neki. Hannover száműzött királya ő, aki a Bécs melletti Hietzing-ben él. Másnap meghívja Joachimot otthonába. György király 1871-ben Gmundenbe költözik, és Párizsban hal meg 1878-ban.

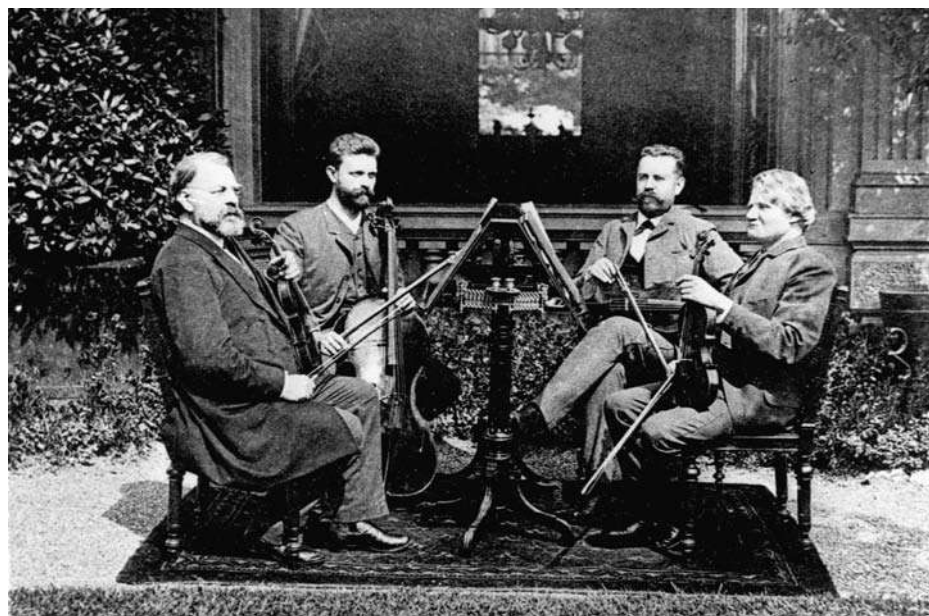
Joachim 1880 évi, januári budapesti vendégszereplése alkalmával véletlenül ugyanabban a hotelben száll meg, ahol Liszt éppen tartózkodik. A zenéről vallott eltérő felfogásuk miatt kapcsolatuk már korábban meglazult, de ekkor Joachim úgy érzi, az első lépést neki kell megtennie. Felkeresi Lisztet, és a sok év utáni viszontlátás igen megható. Végül Joachimnak mennie kell, mert próbálja új művét, a „Változatok“-at a január 30-i, Vigadóban sorra kerülő hangversenyre. Meglepetésére Liszt közli vele, hogy ismeri a művet, és nagyon tetszik neki.

Liszt Joachim iránt érzett nagyrabecsülését mutatja, hogy amikor egy alkalommal Liszt weimari baráti köréből valaki kártyázás közben tiszteletlen megjegyzést tesz az „ellentáborhoz“ tartozó Brahmsra és Joachimra, Liszt így szól hozzá: „Jegyezze meg egyszer és mindenkorra, hogy amíg én élek, alakuljanak bárhogyan is a körülmények, Joachim neve csakis a legnagyobb tisztelet hangján kerüljön említésre ebben a házban.“

Amikor 1884. szept. 28-án Eisenachban leleplezik a Bach emlékművet (a 200. évforduló megünneplését Liszt kívánságára hozzák előre, aki attól tart, nem biztos, hogy megéri a következő évet), Joachim vezényli a hangversenyt. Néhány próbára Weimarban kerül sor, ahol Liszt háza lépcsőjén öleléssel köszönti Joachimot.

Joachim emberi nagyságáról vall az alábbi eset, ami híres hegedűs kollégájával, Wieniawskival történik Berlinben, 1878. nov. 11-én.

Wieniawski harmadik hangversenyét adja a Kroll Theaterben ezen az estén, és Joachim is jelen van növendékeivel. Mivel Wieniawski nem érzi jól magát (ekkor már betegeskedik és másfél év múlva meg is hal), kéri a közönséget, hogy ülve játszasson, de a játékot rövid idő múlva abba kell hagynia. Joachim

A Joachim-Kvartett 1890-ben (Joachim, Hausmann, Wirth, De Ahna)

istenien a kérdéses passzázst vagy frázist... .. Játéka, miközben az ember hallgatta, addig nem is sejtett látóhatárt nyitott meg szeme előtt, de azt lehetetlenség lett volna elvárni tőle, hogy a szó megszokott, hétköznapi értelmében vett tanár legyen. Szándékát ritkán magyarázta el részletesen, s az egyetlen megjegyzés, amit egy részlet bemutatása után tenni szokott, ennyi volt: »Ezt így kell játszani!«, és bátorítóan mosolygott hozzá.

Ezekből a megjegyzésekből igen sokat profitáltak közülünk azok, akik képesek voltak megérteni, követni tudták nem elég világoosan megfogalmazott utalásait — és

A kamarazenélés a XIX. század közepét megelőzően Németországban eleinte csak a magánszervezésű összejöveteleken virágzik, a nyilvános, rendszeres kamarazenei estek csak ezt követően terjednek el. Ferdinand Laub, cseh hegedűművész 1856-ban alakítja meg kvartettjét Berlinben, de 1862-ben Moszkvába távozik.

A berlini közönség igényli Joachimék kvartett-tevékenységét, ezért 1869-től a vonósnégyes hivatalosan is megkezdí működését, és három évtizeden át Berlin zenei életének meghatározó tényezője lesz. Az együttes tagjai Antonio Stradivari által készített hangszeren ját-

azonnal a művészsobába siet, majd hamarosan megjelenik a színpadon Wieniawski hegedűjével, elnézést kér a közönségtől utcai öltözékéért, és eljátssza a Chaconne-t. Amikor ezt követően Wieniawski betámolyog, hogy megölelje művésztársát, a közönség leírhatatlan ünneplésben részesíti mindkettőjüket. (Lásd A. Moser: J. Joachim, London, 1901, 312-313. l.)

A továbbiakban Joachim 1867 utáni magyarországi fellépéseiről emlékezünk meg, a korabeli sajtó segítségével.

A Pesti Hírlap 1879. jan. 9-i száma arról tudósít, hogy Joachim sok évi távollét után ma este (jan. 8-án) tartotta első hangversenyét a Redoute (Vigadó) nagytermében. A műsoron Spohr VII. hegedűversenye, Joachim magyar hegedűversenyéből a románc, három Bach-tétel, végül Brahms hegedűversenye szerepel. (A mű 1878-ban készült.) A koncerten Ney Dávid énekelt egy Schweida- és egy Brahms-dalt.

Az Egyetértés c. lap 1879. jan. 9-i számában Péterfy Jenő közöl hosszú beszámolót az előző napi hangversenyéről (lásd: Legány D.: A magyar zene krónikája, 344-345. és 502. l.)

A második, jan. 11-i hangversenyt a Vigadó kistermében rendezik (a Pesti Hírlap másnapi száma megjegyzi, hogy a nagyterem is megtelt volna) zenekari kíséret nélkül. Zongorán Löwenberg Ernő működik közre. Tartini Ördögtrilla szonátája, Beethoven F-dúr románca, Schumann Ábrándja, Bach Chaconne-ja és egy Spohr-mű szerepel programján.

Az Egyetértés c. lap 1880. január 24-i száma hírül adja, hogy „Joachim ma (megj.: vagyis előző este) a philharmonikusok hangversenyén Beethoven koncertjét játszotta. Hatszor hívta ki utána a közönség.” Utána Schumann Ábrándját játszotta zenekarral, majd egy Bach Suite-t — írja a lap.

1880. január 30-án este a pesti Vigadó nagytermében ad hangversenyt, amelyen Bonawitz J. H. zongoraművész működik közre, valamint a Nemzeti Színház zenekara, Erkel Sándor vezényletével.

Viotti 22. hegedűversenye, a Chaconne, a „Változatok” című új Joachim-mű, és a Brahms hegedűverseny hangzik el Joachim előadásában (Lásd az Egyetértés és a Pesti Hírlap jan. 30-i számaikat).

Január 31-én az Egyetértés írja, hogy az előző napon roppant nagy közönség gyűlt össze a Vigadó nagytermében.

A Brahms-koncerttel kapcsolatban említi, hogy „*taval a' a zenemű még teljesen új volt előttiünk; akkor mutatta be Joachim először; hangjegyekből olvasta... ma nagyobb hatást tett, mint a múlt alkalommal...*” (Megj.: Gábor I.: A Vigadó története, Bp., 1978, c. könyvében tévesen, februári dátummal szerepel ez a koncert.)

Az Egyetértés 1889. febr. 6-án (szerdán) írja: „*Joachim tegnap a déli gyorsvonattal Bécsből Budapestre érkezett. Tegnap este próbált Hubay lakásán, holnap este megnézi a Walkürt. Szombatig marad.*”

A lap febr. 7-i száma arról ad hírt, hogy „*Joachim ma a vigadó nagytermében (megj.: 6-án) hangversenyt adott rendkívül nagyszámú közönség előtt.*” Beethoven hegedűversenyét, a Chaconne-t és Spohr 9. hegedűversenyéből az Adagio-t játszotta.

Az Egyetértés 1889. febr. 8-án (péntek) írja, hogy Joachim „*a pénteken tartandó Hubay-Popper-féle kamara zeneestélyen az első hegedűt, Hubay J. pedig a violát fogja játszani. A hangverseny 7 1/2 órakor lesz a fővárosi vigadó nagytermében.*”

A műsor: Haydn: d-moll vonósnégyes, Brahms F-dúr (Op. 88) vonósötös (ebben Grünfeld játszott 2. brácsát) és Beethoven: e-moll (Op. 59. 2. sz.) vonósnégyes.

A lap febr. 9-i száma közöl kritikát, megjegyezve, hogy „*ritka élvezetet jelentett a koncert.*”

Írja továbbá, hogy Joachim febr. 12-én adja búcsúhangversenyét a Vigadó kistermében. „*E hangverseny egyúttal jubileumi hangversenye is lesz a művésznek, mert ép 50 évvel ezelőtt játszott először a fővárosban, mint 8 éves kis gyermek.*”

A febr. 12-i szám hírül adja, hogy „*Joachim kedden, február 12-én este 7 1/2 órakor rendezi búcsúhangversenyét a fővárosi vigadó kis termében Goldstein Vilma közreműködése mellett a következő műsorról: Tartini: G-dúr szonáta, Beethoven: F-dúr Románc, Bach: E-dúr Suite... Spohr: hegedű ket-*

tőverseny (Hubayval)... Joachim: Románc a magyar hegedűversenyből, Joachim-Brahms: Magyar táncok.”

Végül a lap febr. 13-i száma közöl kritikát az előző este adott harmadik, és egyben utolsó koncertről.

A Zenelap 1889. május 18-i száma (110. l.) tudósít arról, hogy „*Joachim április végén hazatérve londoni hangversenyéből, magával hozott egy 1200 font sterling értékű hegedűt, melylyel angol tisztelői ajándékozták meg 50 éves művészi jubileuma alkalmára. A hegedűt Stradivarius készítette, második és legszebb életszakában; fája jellemző sötétveres színű.*”

Joachim utolsó, 1904. dec. 10-i fellépéséről a Zenelap 1904. december 25-i száma az alábbi cikket közli:

„*Joachim bucsuja - mintha Wotan bucsuját mondanók, oly édesbus és mégis fölemelő érzés járja át az embert! December 10-én a Royal-teremben jelent meg a legnagyobb élő hegedűművész szép ősz feje; társai (De Ahna halála óta) Halir, Wirth és Hausmann, évtizedek óta hűséges kísérei és testvérei Apollónban, hír szerint utoljára jöttek hozzánk az immár 74 éves, nagy honfitársunkkal. Három Beethoven-vonósnégyest produkáltak... az op. 18-ból a c-mollt, aztán*

Joachim 1900 körül

az op. 135-öt és az op. 64-ből az e-mollt. Részletezni nem lehet játékkukat; ideális egybeolvadásuknak átszellemülten átengedtük magunkat - ezzel minden el van mondva, a mi szépet jót a tárgyias kritika elmondhat. Hogy utoljára hallottuk ezt a bámulatos együtttest: arra gondolni sem szeretünk.

Joachimék Berlinben eleinte az Eichen Allée-n laknak, majd 1870 körül saját házukba költöznek be, a Beethoven Strasse 3-ban.

Az utca elnevezése Joachimnak köszönhető. Javaslatát elfogadása nem megy simán, ugyanis az egyik szomszédban laknak Meyerbeer leszármazottai, akik az utóbbi utcanevet látnák szívesen. Mivel éppen Beethoven születésének 100. évfordulója van, Joachim ragaszkodik elképzeléséhez.

Az ügy I. Vilmos császár elé kerül, akinek viszont az a véleménye, hogy az utcát Joachim-strassénak kellene elnevezni, de mivel akkor már volt egy Joachim választófejedelem nevét viselő utca Berlinben, végül a Beethoven-elnevezés mellett maradnak.

Joachiméknak hat gyermekük születik. A már említettekén kívül Josepha, a második leány 1869. febr. 25-én, a harmadik fiú, Paul 1877. május 7-én, a legkisebb leány Elisabeth pedig Salzburgban, 1861. június 26-án születik.

Joachimék házassága 1884-ben válással végződik, és a feleség 1899. febr. 3-án bekövetkezett haláláig a két nagyszerű művész egymástól különválva folytatja útját. Amália igen sikeres énektanár (főleg Elberfeldben és Münchenben működik), de énekesként is kiváló, hosszabb turnéokra is vállalkozik, Amerikába is eljut. Joachim később átköltözik a Friedrich Wilhelmstrasse 5-be, majd a Bendlerstrasse 17-be.

Első pesti fellépésétől (1839. márc. 17) számított 50 éves művészi jubileumát angliai turnéja miatt valamivel korábban, március 1-jén ünneplik a berliniek. A Hochschulén rendezett gála-koncerten Joachim két nyitánya, a Hamlet és a IV. Henrik hangzik fel, majd ezt követően a magyar hegedűverseny. Mindegyik tételét egy-egy Joachim-növendék játssza. Ezután, a szünni nem akaró taps közepette, Joachim elkéri egyik tanítványa hegedűjét, és a lélegzetét visszafojtva hallgató közönségnek eljátssza a Bach Chaconne-t, de úgy, hogy fiatalabb éveiben sem különben. Ötvennyolc éves ekkor, még ereje

teljében. A közönség leírhatatlan lelkesedéssel ünnepli.

A berliniek gyűjtésből 100.000 márkát ajándékoznak neki a jubileum alkalmával, ebből 80.000-et Joachim részére különítenek el, és a maradék összeg képezi a Joachim-alapítvány bázisát, melynek célja a szegény sorsú, de tehetséges fiatal vonósok hangszerhez juttatása.

Amint a Zenelap tudósítása révén már megtudtuk, Joachim angliai tisztelőitől egy remek Stradivari hegedűt kap ajándékba, 50 éves művészi jubileuma alkalmából.

Tíz esztendővel később 60 éves jubileumát ünnepli. Nagy tisztelet és megbecsülés övezi mindenütt, utolsó karácsonyán (1906) nem kevesebb mint száz ajándékot kap, köztük egy kétlovas hintó modelljét, teljes felszereléssel, amit a Mendelssohn fivérek, a gazdag bankárok, a zeneszerző unokaöccsei küldenek neki.

1907 májusában megbetegszik, egy rendkívül ritka betegséget, actynomycosis-t (sugárgomba betegséget) állapítanak meg nála, amit a szarvasmarhák esetében száj- és körömfájásnak neveznek. Joachimnak, igen kedvelt, vidéki sétái alkalmával volt szokása, hogy füvet rágcsált, és az orvosok — jobb híján — ezt tüntetik fel a fertőzés okaként.

Augusztus 15-én távozik az élők sorából. Unokahúga, Arányi Adila — aki később London ünnepelt hegedűművésze lesz — amikor hírt vesz, hogy meg fog halni, azonnal Berlinbe utazik. Még tudnak beszélni egymással. Joachim érdeklődik, hogy kisebbik unokahúga, Jelly valóban megértette-e és követi-e azt, amit Budapesten mondott neki a vonókezelésről az egyetlen alkalommal, amikor hegedülni hallotta. Adila nagybátyja kívánságára a családtól Joachim kedvenc, 1715-ben készült Stradivari hegedűjét kapja meg.

Joachimról készített tanulmányunk nem lenne teljes, ha végül nem idéznénk a csaknem négy évig nála tanuló Hubay Jenő visszaemlékezéséből (Legány i.m. 354. l.): „Mint virtuóz, Joachim első volt a kortársi közt. A közönség tapsvihara és tomboló lelkesedése mégsem jutott osz-

tályrészéül. De a hallgatóság művelt része mellette állt: a művészek, a zeneértők és zenekedvelők. A nagy tömegek tartózkodók maradtak... Mégis állhatatos volt és magasrendű elveivel mindig hű maradt.

Legnagyobb érdemei közé tartozik, hogy vonósnégyesével Beethoven utolsó öt nagy kvartettjét oly tökéletesen s ezáltal érthetően adta elő, hogy e művek nagy technikai és zenei nehézségei leküzdöttek bizonyultak. Ugyancsak megoldotta Bach hegedű-sonátáinak és partitáinak legyőzhetetlennek látszó nehézségeit. Felfogása és előadásmódja nyomán ezek a művek minden hegedűs közkincsévé váltak.

Joachim, a zeneszerző még fiatal korában jogos feltűnést keltett magyar stílusú versenyművével. Ez a szép, technikailag tökéletes mű magyar gondolkodásának és érzésének, szülőhazájához való ragaszkodásának és szeretetének fényes bizonyítéka. Bár a felhasznált témák mind Joachim eredeti témái, magyar nemzeti karakterüknél fogva akár népdalok is lehetnének. A magyar koncert máig is állandó repertoárdarabja a hegedűsvilágnak. Ezenkívül Joachim még

Joachim a halálos ágyán, 1907 augusztus 15-én

néhány hegedűversenyt és más műveket írt. Legmaradandóbb és leghatásosabb közülük nyilván az ugyancsak sajátos alkatú magyar témán alapuló e-moll variációk...

Eljár az idő. Más művészek, más irányok jönnek. Az igazán nemes, az igazán nagy azonban múlhatatlan.

Joachim József neve örökké élni fog a művészet történetében.

Rakos Miklós